

Amb bones paraules

Son Santjoan

Text: **Gabriel Bibiloni**
<http://bibiloni.cat>

Hi ha un cert nombre de cognoms catalans que remetent al nom d'un sant. Per exemple, *Santandreu*, un cognom tradicional a Mallorca. Tots aquests cognoms són d'origen toponímic, és a dir, els portadors del cognom *Santandreu* descendeixen d'algú que era o procedia d'un lloc dit *Sant Andreu*, i aquest, òbviament, en la majoria dels casos rebia el nom del sant titular de l'església local. La convenció gràfica que se segueix en català consisteix a escriure el cognom no com el topònim (sempre amb dues paraules i totes dues en majúscula) sinó soldat, formant una sola paraula i, naturalment, po-

sant en majúscula només la primera lletra del compost.

Entre els cognoms tradicionals de les Illes n'hi ha una desena d'aquesta classe. La seva grafia tradicional, fixada en èpoques pretèrites en què encara no vigien les normes ortogràfiques actuals, de vegades s'allunya de la forma original i la desfigura, però normalment s'han escrit de manera tradicional amb els dos elements aglutinats. Aquests cognoms són *Santacília* (reducció de *Santa Cecília*), *Santamaria*, *Santandreu*, *Santceloni* (escrit tradicionalment *Sansaloni*), *Santcliment*, *Santjoan*, *Santmartí* (escrit tradicionalment *Sanmartí*) i *Santpol* (escrit tradicionalment amb una grafia *-Sampol-* que no el fa reconeixedor).

Com que és habitual que els propietaris de les possessions designassin aquestes amb el seu cognom precedit (a Mallorca i Menorca) de la partícula *Son*, es formaren en una època ja llu-

nyana topònims diversos a partir dels cognoms que ara ens ocupen. I així tenim *Son Santacília* (antigues possessions o rafals del terme de Palma), *Son Santandreu* (Palma, Petra), *Son Santjoan* (Alaró, Palma, Sencelles), *Son Santmartí* (Alcúdia, Muro) i *Son Santpol* (Andratx, Lluçmajor). Com que els topònims formats a partir de cognoms (antropotopònims) s'escriuen normalitzant gràficament aquests cognoms, la manera correcta d'escriure els que he esmentat just ara és la indicada també aquí mateix.

Observem el joc que es produeix entre noms, cognoms i topònims. D'un nom de fonts (*Martí*) surt la denominació d'un sant o hagiònim (sant Martí); d'aquest surt un topònim, dit en aquest cas hagiòtopònim (*Sant Martí*); d'aquest, un cognom (*Santmartí*) i, finalment, del cognom surt un topònim, concretament un antropotopònim (*Son Santmartí*). La cosa encara pot ser més com-

plexa, perquè d'un cognom hagiogràfic pot sortir-ne un hagiòtopònim. És el que va passar amb el nom de la vila mallorquina de *Santa Eugènia*, dita abans popularment *Santugini* o *Santurgini*, que correspon a unes terres que agafaren el nom del seu propietari, *Bernat de Santaeugènia*, íntim col·laborador de Jaume I i primer lloctinent del regne de Mallorca, portador d'un cognom que al seu torn remet a un lloc dit *Santa Eugènia* (Santa Eugènia de Berga, Osona).

Els Santjoan eren una família vinguda a Mallorca amb la conquesta i extingida en el segle XVII. Però el seu cognom quedà en la denominació d'algunes possessions, entre elles una de Palma sobre la qual es construí l'aeroport de l'illa. Un cognom, doncs, que gràcies a aquest fet esdevindria de difusió internacional. Si no vaig errat, a Mallorca els Santjoan escrivien el seu cognom *Sant Juan* (però en textos medievals apareix *Sant Johan*).

Cal tenir en compte que *Juan* és una grafia bastant tradicional per al nom que ara escrivim *Joan*, més coincident amb la pronúncia que amb l'etimologia. Una grafia aquella que Alcover, Moll i Grimalt han decidit de mantenir –cosa no gaire fàcil d'entendre– a les Rondalles Mallorquines. El fet és que la possessió de l'aeroport en època moderna s'escriu –a la castellana– *Son San Juan*, i el topònim es traduí després element per element, per la qual cosa ara tenim *Son Sant Joan*. En el *Nomenclàtor de nuclis de població de les Illes Balears* (2001), publicat pel Gabinet d'Onomàstica de la UIB i que vaig dirigir, es proposa la grafia *Son Santjoan*, però crec que és l'únic lloc on es prescriu aquesta grafia. No sé per què, en un país amb tants de toponimistes i tants de lingüistes i tants de normalitzadors encara continuem escrivint *Son Sant Joan*. Si algú ho entén, que ens ho expliqui.

L'OPINIÓ DE L'ESPIRA

Cançons del segle XX: Lili Marleen

Pere Ferrando

El 1945, a punt d'acabar la guerra, trenta anys després de la composició de la lletra de *Lili Marlen*, Klaas Deterts, un dels joves que va assistir a la primera interpretació de la cançó considerada himne oficial dels soldats de tots els fronts durant la segona gran guerra, va escriure una carta a Hans Leip, el ja famós autor de la lletra; li demanava un *Persilschein*, un certificat de bona conducta (la marca del detergent Persil, que molts recordaran, feia referència a la seva capacitat de "rentar molt blanc"); un certificat que l'exculpàs del seu passat nazi que li estava barrant algunes possibilitats de feina. No se sap si Deterts va escriure la carta de recomanació. Però, probablement, Leip va reviure aquella nit a Berlín, trenta anys abans...

La lletra de la cançó que, segons John Steinbeck, és l'única "contribució positiva dels nazis al món", va néixer durant la primera guerra mundial; la música, de Norbert Schultze, als primers anys del Tercer Reich.

La lletra de la cançó que, segons John Steinbeck, és l'única "contribució positiva dels nazis al món" va néixer durant la primera guerra mundial

El primer enregistrament, de Lale Andersen, la cantant alemanya que la va fer famosa, va aparèixer mentre Hitler esmicolava la frontera amb Polònia. L'èxit mundial arribà gràcies a Ràdio Belgrad, quan la guerra ja havia esdevingut un infern per als alemanys.

Hans Leip va escriure la primera versió de la lletra a Berlín, on havia arribat a l'espera de ser enviat a la primera gran guerra. Per sort, havia estat seleccionat per a un curset d'oficials, fet que li permetia pernoctar fora del quarter i viure en una habitació rellogada. Allà va conèixer Lili,

o més ben dit, Betty, la filla dels botiguers que venien verdura a la tenda dels baixos. Per què Leip li posà "Lili"?

Leip, que als 22 anys ja tenia molt clar que volia ser escriptor, quan va veure per primera vegada Betty va pensar en el personatge del poema de Goethe, *El parc de Lili*, dedicat a la primera promesa que el romàntic tingué el 1775.

Betty-Lili, però, també era l'objecte del desig de Klaas Deterts, el seu company d'habitació; cavaller, l'aprenent d'escriptor li va cedir la prioritat de seduir-la. Mentre, Leip, que seguia estudiant, visitava amb freqüència la Nationalgalerie, on va conèixer Marleen, una al·lota molt diferent a la vulgar Lili: sofisticada,

liberal, filla d'un metge. Varen ser amants aquells dies de 1915 mentre ell esperava ordres que el conduirien cap a una probable mort.

Dues dones, per tant, donaren títol a la cançó, durant la plujosa nit del 4 d'abril mentre, malenconiós, Leip feia guàrdia a l'entrada del quarter. Hores abans havia parlat amb Betty, qui li havia dit que l'estimava. Pensava en ella, pensava en Marleen i no va saludar un oficial que passà per davant. Mentre aquest el renyava, quadrat, seriós, va veure com Marleen caminava, mirant-lo, per l'altra vorera. Ell no li podia dir res. Ella, mentre l'oficial seguia advertint el jove, obrí la boca, li xiuxiuejà alguna cosa que Hans no va entendre.

No la va tornar a veure mai més.

Hores després, acabada la guàrdia, estès en el llit, va escriure les tres primeres estrofes del poema; i després la música (diferent a la famosa, escrita per Schulze). La cançó va ser estrenada l'endemà, a l'habitació de Leip, en una festa improvisada amb tres companys més. Cantant, rient, engatant-se, tristos i feliços com només ho poden estar els joves, perplexos davant la possibilitat de la mort. Eren les darreres hores a Berlín. En sortir el sol un tren els duria als Cárpat. Hans Leip no els revelà l'origen de la cançó; li va fer vergonya descobrir els seus sentiments. D'aquells quatre joves, dos sobrevisqueren a la primera gran guerra. Ell i Klaas Deterts.